

ЧАСОПИС КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРАВА

Український науково-теоретичний часопис

Заснований
у жовтні 2001 року

2016/1

Виходить
4 рази на рік

Київський університет права НАН України
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

Головний редактор

Шемшученко Ю.С.

Заступник

головного редактора

Бошицький Ю.Л.

Редакційна колегія

Андрійко О.Ф.,
Батанов О.В.,
Горбатенко В.П.,
Костенко О.М.,
Кулинич П.Ф.,
Луць В.В.,
Оніщук М.В.,
Пархоменко Н.М.,
Савчук К.О.,
Усенко І.Б.,
Ходаківська Т.В. (редактор),
Чернецька О.В.

Іноземні члени редакційної колегії

Райнер Арнольд (Німеччина),
Богуслав Банашек (Польща),
Уільям Батлер (США),
Арнольд Варенвальд (Німеччина),
Андрас Торма (Угорщина),
Адам Махарадзе (Грузія),
Герберт Шамбек (Австрія)

Рекомендовано до друку
Вченою радою
Київського університету права
НАН України
(протокол № 4 від 23.02.2016)
Вченою радою
Інституту держави і права
ім. В.М.Корецького
НАН України
(протокол № 4 від 07.04.2016)

Передплатний індекс
23994

ISSN 2219-5521

ЗМІСТ

Бошицький Ю. Л., Армаш Н. О. Перспективи розбудови Київського університету права НАН України в сучасних умовах розвитку України 4

Видатні правознавці України

Усенко І. Б. М. П. Василенко: сторінки великого життя 4

Теорія та історія держави і права. Філософія права

Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення) 17

Заморська Л. І. Соціокультурний вимір права 24

Арабаджи Н. Б. Економічна цінність правового порядку 28

Губар С. В. Нормативно-правове регулювання діяльності військових трибуналів як спеціальних судів, що діяли на території УСРР у 1920-х рр. 32

Десятник В. О. Критично-правове мислення: теорії науки 36

Долматов І. В. Особливості правового становища «Нового курсу» президента США Ф. Рузвельта 41

Долматова Н. І. Особливості державотворчої діяльності політичних партій України (1917–1920) 44

Luchakivska I. Characteristic features of civil proceedings in Poland in the interwar period 48

Катишин С. М. Проблеми правозаконності: від витоків до сьогодення 52

Мельник М. О. Школа правового реалізму та використання її висновків для вдосконалення правосуддя в Україні 56

Сорока О. С. Поняття та місце права на розвиток у системі основних прав людини 59

Конституційне право та конституційний процес в Україні

Батанов О. В. Муніципальний омбудсман як елемент локальної системи захисту прав людини: інституційні та функціональні аспекти 65

Гасва Н. П. До питання розуміння принципу самоврядності утворення та діяльності громадських об'єднань 70

Журавльова Г. С. Формальні аспекти принципу рівності в конституційному праві 75

Чеховий С. Б., Любченко М. О. Деякі питання вдосконалення законодавчого забезпечення права на свободу пересування в Україні 80

Андрієвська О. В. Генезис інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні 84

Безверха Ю. В. Забезпечення права на доступ до інформації органами публічної влади України та Європейського Союзу: порівняльний аналіз 88

Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право

Вдовічен В. А. Місце органів Державної казначейської служби України в системі державного контролю за виконанням бюджетів за доходами 93

Ісаєва Н. К. Проблеми застосування податкового законодавства України в частині визначення фізичної особи резидентом України 96

Сонюк О. В. Обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішень адміністративного суду за національним законодавством	100
Ustinova I., Riabovolenko I., Pestsov R. Some theoretical questions of the legal contents of the financial and legal decentralization in Ukraine	103
Кучма К. С. Класифікація адміністративних послуг у сфері екології та природних ресурсів в Україні	107
Сметана В. В. Адміністративна відповідальність юридичних осіб в Україні: її розвиток та роль Конституційного Суду	111
Червонкова М. Г. Правове регулювання релігійних взаємовідносин в суверенній Україні	115

Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні

Иниш М. І. Теоретико-правовий огляд зародження режиму робочого часу	121
Гнатів О. М. Стадії ліквідації юридичних осіб за цивільним законодавством України	124
Джавадов Х. А. Судебные расходы в контексте эффективности гражданского судопроизводства в Украине	127
Дмитренко Ю. П., Ківа Д. О. Контракт як особливий вид договору про працю (соціально-правовий аспект)	131
Дорошенко Л. М. Щодо питання про припинення юридичних осіб, що не здійснюють господарську діяльність	135
Ізарова І. О. Передумови становлення та розвитку European Civil Procedure	139
Мельниченко О. В. Поділ майна подружжя в умовах дислокації українських сімей та капіталу у країні ЄС	143
Нафьон В. В. Майнові права та обов'язки (у сукупності) як складові спадщини	147
Олефір А. О. Правові засади створення та діяльності патентних пулів	151
Павліченко В. М. Процеси гармонізації нормативно-правового забезпечення праці державних службовців України до країн Близького Сходу на прикладі Туреччини	159
Гоголіна Г. В. Застосування основних принципів електронної комерції при проведенні інтернет-аукціону	162
Голенко І. П. Наукові дослідження відносин з перевезення пасажирів автомобільним транспортом	166
Гуцуляк В. К. Місце договору на проведення пошукових робіт у системі договорів з виконання робіт	170
Кириченко Т. М. Формування поняття припинення трудового договору: деякі правові аспекти вияву волі його сторін	175
Кочина О. С. Проблеми презумпції моральної шкоди в цивільному праві України	179
Курова А. А. Особливості вирішення трудових спорів при розірванні трудового договору з посадовими особами у зв'язку з припиненням їх повноважень	183
Новіков Д. В. Поняття «майно» в практиці Європейського суду з прав людини	186
Простибоженко О. С. Юридична конструкція «договору в інтересах сім'ї» у майнових правовідносинах подружжя: досвід європейських держав і перспективи гармонізації національного законодавства	190
Сигидин М. М. Відмежування корпоративного договору від інших суміжних договірних конструкцій	195
Юзько Т. М. Право на охорону праці працівника як складова захисту права на життя	200
Якіма А. В. Правова природа відновлення становища, яке існувало до порушення права, у цивільному праві України	204
Соботник Р. В. Особливості цивільно-правової відповідальності сторін за договором страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки	207

Проблеми права інтелектуальної власності

Бошицький Ю. Л. Сучасні проблеми правової охорони географічних зазначень в Україні	212
Шишка Р. Б. Право на аудіовізуальний твір	220
Анорусів У. Б. Ключові питання цивільно-правової охорони інформаційного контенту організацій мовлення	224
Кравців Я. В. Охорона продуктів харчування як об'єктів права інтелектуальної власності	230

Аграрне, земельне та екологічне право

Ігнатенко І. В. Проблеми комплексного освоєння підземного простору: еколо-правовий аспект	234
Луштаєв С. О. Поняття органічної сільськогосподарської продукції: правові питання	238
Манжұл І. В. Потенціал урядових та відомчих нормативно-правових актів щодо розвитку альтернативних джерел енергії	242
Осташова В. О. Особливості правового регулювання договірних відносин у сфері сільського зеленого туризму	246
Охотнікова О. М., Фет'яко Ю. Б. Адміністративно-правовий механізм державного управління в сфері землеустрою як складова галузі використання і охорони земель	250

Кримінальне право та кримінологія

Смельянов В. П., Коростиленко А. В. Дискусійні питання щодо загального поняття об'єкта злочинів	255
Біленчук П. Д., Обіход Т. В. Правове регулювання та національна програма України в галузі ядерної криміналістики	260
Бісюк О. С. Суб'єкти та умови викладу окремої думки у кримінальному судочинстві України	265
Marcin Bryła. Narkotyczna zależność w środowisku młodzieżowym	269
Кубрак П. М. Сутність функцій в кримінальному судочинстві України	274
Ніколаєнко Т. Б. Особливості нормативного регулювання призначення покарання «Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців» щодо різних категорій осіб	277
Сметаніна Н. В., Рябокін О. М. Віктимна поведінка жертв «злочинів ненависті»	281
Григор'єв Р. Г. Запобігання прийняттю пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди службовою особою	284
Гуд Т. М. Особливості карантні заздалегідь не обіцяного приховування злочину до позбавлення волі	288
Домбровська Н. С. Основні суб'єкти забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі	292
Ізай І. М. Регламентация кримінальної відповідальності за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу в країнах пострадянського простору: порівняльний аспект	296
Крицька І. О. Речові докази та цифрова інформація: поняття та співвідношення	301
Лосич Т. С. Сучасні міжнародно-правові стандарти кримінальної відповідальності за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції	305
Навроцький Д. М. Історико-правовий аналіз виконання наказу або розпорядження як обставини, що виключає злочинність діяння	311
Уманець Б. Б. Поняття кримінально-правових санкцій та сучасна проблематика встановлення їх меж	315

Правова система України й міжнародне право, порівняльне правознавство

Barabash Y. Derogations from the obligations in abiding by the state of the European Convention on Human Rights in Ukraine	322
Котляр О. І. Торгівля людьми як форма насилля над уразливими групами населення	325
Кубівич С. П. Україна та Організація з безпеки і співробітництва в Європі: міжнародно-правові засади співробітництва у контексті побудови загальноєвропейської системи безпеки	329
Білік О. О. Проблемні питання визначення моменту початку «окремого проживання подружжя»: судова практика США та Канади	332

<i>Стрілець Б. В.</i> Компетенція Європейського Союзу та держав-членів ЄС у сфері укладення двосторонніх інвестиційних договорів ...	337
<i>Ляшенко Н. А.</i> Отображення рішень європейського суду по правам людини в правовій науці та судовій практиці по справах, пов'язаних з правом на проживання	342

Гість номера

<i>Караєв Р. М.</i> Аннексія Криму як порушення принципу територіальної цілості України	346
---	-----

Юридична освіта

<i>Гальонкіна І. С.</i> Інтеріоризація вітчизняної юридичної освіти як відповідь на виклик сьогодення	352
---	-----

Студентська трибуна

<i>Артем'єва О. В.</i> Взаємодія громадянського суспільства та держави у зарубіжній та вітчизняній політико-правовій думці новітнього часу	356
<i>Гнатів К. В.</i> Правова природа та сутність персональних даних у контексті реалізації конституційного права особи на невтручання в особисте, сімейне життя	358
<i>Кваша Р. С.</i> Окремі питання притягнення боржника, службових осіб, уповноважених державою на забезпечення виконання судових рішень, до кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення	363
<i>Левченко А. О.</i> Поняття шкідливої інформації в галузі реклами через призму захисту прав дітей	367
<i>Недошовенко А. О.</i> Страхування об'єкта будівництва (комплексу робіт) як умова договору будівельного підряду	371
<i>Савчук Є. Ю.</i> Правове регулювання управління в сфері телекомунікацій	374
<i>Столасва Д. В.</i> Питання реалізації конституційно-процесуальних норм	378
<i>Фещук Т. С.</i> Поняття та система професійних прав адвоката в Україні	382
<i>Яценко Т. В.</i> Концептуальні засади становлення інституту адміністративних актів	387

Рецензії

<i>Гураль П. Ф., Кобилицький М. М.</i> Рецензія на колективну монографію «Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку» за загальною редакцією І. Б. Усенка	394
<i>Батанов О. В.</i> Актуальне дослідження проблем філософії гідності, свободи та прав людини	395
<i>Армаш Н. О.</i> Рецензія на монографію Е. Б. Хачатурова «Митне оформлення у судобудівній галузі України: теоретико-методологічні засади та адміністративно-правове супроводження»	397
<i>Біленчук П. Д., Ярмолюк А. А.</i> Стратегія, тактика і мистецтво науково-методичного забезпечення використання інформації про особу злочинця	400

Наукова хроніка

Майстер-клас Миколи Томенка	401
Майстер-клас академіка Ю. С. Шемшученка	401
Круглий стіл «Звичаєве козацьке право – історичне джерело українського права»	401
Урочисті збори, присвячені 150-річчю від дня народження академіка М. П. Василенка	402
IX Міжнародна науково-практична конференція «Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького»	402
Фінал конкурсу наукових робіт ім. В. М. Корецького на тему: «Права людини в сучасному світі: погляд молоді»	403
Всеукраїнські раунди конкурсу ім. Філіпа Джесоп	403
Круглий стіл «Захист персональних даних у Європейському Союзі»	404
Зустріч ректора КУП НАНУ з директором Департаменту країн з перехідною та розвинутою економікою Всесвітньої організації інтелектуальної власності М. Швантнером	405
Міжнародний семінар з інтелектуальної власності	405
Презентація книги Юліана Півоварського «Uniformed services' ethics: psychological, social and legal aspects»	406
Майстер-клас директора департаменту країн з перехідною та розвинутою економікою ВОІВ Міхала Швантнера	406
Науково-методична конференція «Науково-методичні засади викладання цивільних дисциплін в юридичних ВНЗ України»	407
Цикл майстер-класів професора Райнера Ведде	408
Майстер-клас керівника Консульського відділу Посольства Угорської Республіки в Україні пана Яноша Коллара	409
Семінар «Захист прав інтелектуальної власності: боротьба з контрафактними товарами»	409
Цикл майстер-класів ректора Мішкольського університету, професора А. Торми (Угорщина)	410
Майстер-клас Генерального секретаря Європейського Інституту Омбудсмена пана Джозефа Зігеле	411

Редакційні повідомлення	412
-------------------------------	-----

«Часопис Київського університету права» внесено до Міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International» (Польща)

Ліцензійною угодою від 10.10.2014 р. «Часопис Київського університету права» внесено до Міжнародної наукометричної бази даних HeinOnline (США)

«Часопис Київського університету права» внесено до переліку фахових видань за спеціальністю «Юридичні науки»

(Постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 12.06.02;
Постановою Президії ВАК України № 1-05/3 від 14.04.10;
наказ Міністерства освіти і науки України № 528 від 12.05.2015).

Адреса редакції: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.
Головний редактор: (044) 278-51-55. Редактор: (044) 235-63-24.

E-mail: chasprava@ukr.net

www.kul.kiev.ua

Редактор *Т.В.Ходаківська*. Художник *Н.М.Косяк*
Комп'ютерне макетування: *Г.П.Кондрашин*

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 16356-4828ПР від 19.02. 2010 р.
Підп. до друку 21.04.2016. Формат 60x84 1/8. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 47,9. Обл.-вид. арк. 55,0. Наклад 500 прим.
Видання та друк: Київський університет права НАН України. 01601, м. Київ – 1, вул. Трьохсвятительська, 4. Тел. 278-73-11.

Summary

Melnychenko O. Participation of spouses' property in the conditions of dislocation of Ukrainian families and capital to EU countries.

The article deals with the grounds of social, economic, legal origin and conditions of dislocation of Ukrainian families and capital to EU countries. The attention is paid to the problems of the participation of spouses' property in the conditions of dislocation of Ukrainian families and capital to EU countries. The author also raises the problem of the legal status of labor migrants and persons from mixed marriages in the context of the participation of spouses' property.

Key words: participation of spouses' property, EU countries, labor migrants.

УДК 347

В. В. НАДЬОН

Вікторія Валентинівна Надьон, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ (У СУКУПНОСТІ) ЯК СКЛАДОВІ СПАДЩИНИ

На жаль, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) не містить визначення спадщини, яке є основоположним у інституті спадкового права. Тому розкриття поставленого питання необхідно розпочати з визначення. На перший погляд, з аналізу ст. 1218 ЦК можна стверджувати, що *спадщиною* є майнові та немайнові права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Із змісту подальших норм цивільного законодавства зрозуміло, що об'єкт спадкових прав розкривається саме через категорію майнових суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, що належали спадкодавцеві та не припинилися внаслідок його смерті. Таким чином, законодавець презюмує все-таки майновий характер прав та обов'язків, які переходять до спадкоємців.

Майновий характер спадкових прав та обов'язків дає підставу вважати, що особисті суб'єктивні права та обов'язки спадкодавця, які не є майновими, до складу спадщини не входять. Як зазначав О.П. Печений, встановлення меж «складу спадщини» означає, що не може існувати спадщини без кола прав та обов'язків, які не можуть входити до неї¹. У переважній більшості випадків не варто оспорювати факт невіддільності деяких немайнових прав від їх носія (наприклад, право авторства)². Однак можна погодитися з думкою А. П. Сергєєва, що далеко не всі особисті немайнові права зі смертю їх носія перестають існувати. Наприклад, спадкоємці після смерті спадкодавця виявили в його архіві рукопис, який раніше не був опублікований, і представили його до опублікування. Які ж права при цьому вони здійснюють: майнові чи також і особисті немайнові? Мабуть, і ті, й інші, оскільки, з одного боку, спадкоємці дозволяють оприлюднити твір шляхом його опублікування, а з іншого, – здійснять право на використання твору з метою отримання прибутку. З цього випливає, що не варто обмежувати спадок одним лише майном, а необхідно обумовити в ЦК, що до складу спадщини входять також немайнові права та інші нематеріальні блага, що належали спадкодавцеві³. З цією точкою зору слід погодитися, як показує практика щодо особистих немайнових прав спадкодавця, який за життя не встиг їх реалізувати, наприклад, те ж авторське право і т.д., можуть реалізувати від імені спадкодавця його спадкоємці. Зокрема, п. 2 ст. 423 ЦК вказує, що у випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам; а також п. 4 ст. 423 ЦК передбачено, що особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом. На жаль, ЦК у Кн. 6 «Спадкове право» вказує про категоричну неможливість спадкування особистих немайнових прав. Таким чином, для того, щоб врегулювати це питання на законодавчому рівні, необхідно внести доповнення в ЦК у ч. 1 ст. 1219 ЦК такого змісту:

«1. Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

1) особисті немайнові права, за винятками, установленими законом або правочином».

Не переходять у спадщину права та обов'язки, хоча і є майновими, але нерозривно пов'язані з особою спадкодавця (ст. 1219 ЦК). Так, не переходять до спадкоємців право на аліменти, які спадкодавець отримував за життя; право на відшкодування шкоди, завданої його життю чи здоров'ю; право авторства на твір або запатентований об'єкт; право на участь в організаціях, в яких для отримання членства важливі особисті якості особи тощо. Однак в даному випадку слід врахувати наступне. І аліменти, і суми відшкодування шкоди здоров'ю можуть бути включені в спадкову масу, якщо ці періодичні платежі спадкодавець за життя недоотримав (наприклад, якщо був факт їх несплати за останній місяць, два або більше), а так само якщо спільно з померлим не проживали члени його сім'ї, і якщо непрацездатних утриманців у нього не було. При цьому спадкоємці мають у своєму розпорядженні суб'єктивні права тільки на ті суми, які спадкодавець фактично недоотримав. Слід зазначити, що право на отримання названих платежів є разо-

вим. Крім того, фіксована сума відшкодування шкоди здоров'ю на користь спадкодавця повинна бути визначена у рішенні суду, що набрало законної сили. Покладене судом на винну сторону зобов'язання виплатити грошову суму не може просто взяти і зникнути. У даному випадку припиняє своє фактичне та юридичне існування тільки особа, яка має право на отримання присудженого, але не зобов'язання в цілому. Зобов'язання продовжує існувати та має бути виконане на користь сторони, до якої на підставі закону перейде це право.

На думку Верховного Суду України, правонаступництво прав та обов'язків не допускається: а) у відносинах, які містять вимоги про відшкодування моральної шкоди, завданої втратою професійної працездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві⁴; про стягнення матеріальної та моральної шкоди, заподіяної залиттям квартири⁵; в) про визнання особи недієздатною (у випадку смерті особи, щодо якої відкрито провадження у справі про визнання її недієздатною⁶) тощо.

Слід зазначити, що при спадкуванні переходять у власність тільки ті речі, які на такій правовій підставі на день смерті належали спадкодавцеві. Речами, якими спадкодавець користувався за дорученням, за договором найму (оренди), безоплатного користування до спадкоємців у власність не переходять. Так, довіреність, навіть генеральна, діє до закінчення терміну, зазначеного в ній або ж до смерті довірителя – того хто її видав. Тому якщо власник, наприклад, автомобіля помер, довіреність припиняє свою дію. Автомобіль буде прийматися у спадок тими особами, які мають на це право – за законом або за заповітом.

Для цілей встановлення точного складу, що переходять у порядку спадкування майнових прав та обов'язків, істотним є їх приналежність спадкодавцеві на день смерті. Те майно, на яке буде припинено право власності, й ті права, які будуть до дня смерті спадкодавця припинені, бути об'єктами спадкових правовідносин, зрозуміло, не можуть. Особливо це слід враховувати при спадкуванні за заповітом. Заповідач може вказати у заповіті, що він заповідає конкретній особі конкретне майно. Для прикладу уявімо, що таким майном є будинок. Якщо цей будинок знаходився у власності спадкодавця на день складання заповіту, але згодом був проданий, подарований і т.п., то спадкоємці не вправі на нього претендувати, незважаючи на те, що заповіт продовжує діяти. Те ж саме буде і в тому випадку, якщо у заповідача не було будинку на момент складання заповіту (спадкодавець може заповісти навіть те, чого у нього немає).

Зазначимо, що оскільки заповіт сам по собі ні до чого заповідача не зобов'язує та ніяких наслідків або зобов'язань для нього не створює, визнати правочин з відчуження майна, з приводу якого складено заповіт, недійсним (тільки через наявність заповіту) неможливо. Можливий і другий випадок, коли у спадкодавця зазначене ним у заповіті майно з'явиться після дня складання цього заповіту. І якщо це майно до дня смерті не буде відчужене (продано, подаровано і т.п.), воно, безумовно, увійде до складу спадкового майна.

У разі, якщо спадкодавець був членом житлово-будівельного кооперативу та періодично сплачував пайові внески за квартиру, але виплатити їх повністю за життя не встиг, спадкоємець отримує права тільки на суми пайових внесків, але не на квартиру в цілому. Так відбувається внаслідок того, що квартира до повної виплати паю знаходиться лише в користуванні члена кооперативу, а, як ми з'ясували, в спадок переходить тільки те майно, яке належало спадкодавцеві на праві власності. Перейти у власність спадкоємця в такому випадку може тільки фактично виплачена сума паю.

В юридичній практиці іноді виникають питання з приводу включення в спадкову масу будівель. Випадки бувають різні. Наприклад, якщо спадкодавець на своїй земельній ділянці почав зводити житловий будинок, але не встиг його добудувати, то він може бути включений в спадкову масу як недобудований житловий будинок. Правда, право власності на нього доведеться підтверджувати в судовому порядку. Необхідною умовою є підтвердження Бюро технічної інвентаризації того, що існуюча будова є недобудованим житловим будинком. В іншому випадку спадкоємцям слід вказувати в якості прийнятого майна будівельний матеріал, з якого складається недобудована будівля. Єдине, що додатково буде потрібно, – це надання документів, на підставі яких спадкодавець придбав цей будматеріал, тобто якими підтверджується його право власності на нього. На тих же ділянках можлива наявність у спадкодавця вже побудованих приміщень (житловий будинок, баня, дворова прибудова, інші споруди), але не зареєстрованих в установленому порядку. В даному випадку спадкоємцям не слід в терміновому порядку вживати заходів до реєстрації права власності. Вони все одно не будуть зареєстрованими, оскільки за померлим ніяких прав не реєструють. Вирішити дане питання можна також в судовому порядку.

Необґрунтованою слід визнати практику судів, які задовольняють позовні вимоги спадкоємців про визнання права власності на самочинне будівництво як на новостворене майно. Визнання права власності на новостворене майно в якості способу захисту прав спадкоємців на будинки, які містять ознаки самочинного будівництва, законодавством не передбачено і суперечить нормам ст.ст. 331, 376 ЦК.

Деякі суди помилково задовольняли позовні вимоги про визнання права власності на самочинно збудовані будівлі за померлим спадкодавцем та визнавали право власності на зазначені будівлі як таке, що перейшло в порядку спадкування до спадкоємців.

Помилковим при вирішенні спорів про визнання права власності на спадкове нерухоме майно є визнання будівництва самочинним за умови, якщо наявний акт про надання (відведення) земельної ділянки для будівництва, паспорт будівництва, проте будинок не був прийнятий в експлуатацію або право власності на нерухоме майно не було зареєстровано в органах технічної інвентаризації.

Визнання права власності в порядку спадкування на недобудований будинок відповідно до чинного законодавства України неможливо.

За загальним правилом, смерть однієї особи не тягне за собою припинення зобов'язання. Л. В. Лещенко зазначає, що права та обов'язки тоді вважаються такими, які не пов'язані з особою їх носія, коли виконання відповідного обов'язку може бути здійснене будь-якої особою, яка наділена правом вимоги⁷. Дійсно, виконання обов'язку може бути здійснене будь-якою особою. Це правило має місце тоді, коли кредитор наділений правом прийняти виконання обов'язку і йому все одно, хто виконає. Головне – належне його виконання. Так, Верховний Суд України, аналізуючи правовідносини за договором банківського вкладу, сторонами якого виступали банк (боржник) і вкладник (кредитор), зазначив, що оскільки зобов'язання банку виплачувати проценти на суму вкладу не пов'язане з особою вкладника, у зв'язку із смертю вкладника (кредитора) таке зобов'язання не припиняється. До спадкоємців вкладника переходить право на вклад у банку та відсотки, нараховані на суму вкладу до дня фактичного повернення коштів. Відповідно, суд касаційної інстанції допустив помилку, оскільки не врахував, що виконання банком зобов'язання виплачувати вкладникові відсотки на суму вкладу не пов'язане з особою останнього, а тому не припиняється внаслідок смерті вкладника та входить до складу спадщини⁸.

Згідно зі ст. 608 ЦК зобов'язання припиняється зі смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою та у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою. Зобов'язання припиняється зі смертю кредитора, якщо воно є нерозривно пов'язаним з особою кредитора. Відповідно до ч. 1 ст. 1219 ЦК до складу спадщини не входять обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, тобто це такі обов'язки, які покладені виключно на спадкодавця, і тільки він компетентний їх виконувати. Такий обов'язок носить особистісний характер та застосовується виключно до особи, яка вступила в певні договірні відносини і тим самим прийняла певний спектр обов'язків, що впливають із укладеного договору. Так, наприклад, в аліментних зобов'язаннях обов'язок сплачувати аліменти може бути покладено за домовленістю сторін або за рішенням суду на одного із подружжя у випадках, якщо один із подружжя є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу (п. 2 ст. 75 СК); договірні відносини батьків щодо сплати аліментів на дитину (ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 189, ч. 2 ст. 93 СК). Якщо той з батьків (подружжя), на якого покладено обов'язок утримувати дитину (другого із подружжя) помре, дане зобов'язання припиниться, тому що цей обов'язок нерозривно пов'язаний з особою і не може бути ні на кого перекладений, навіть якщо буде складено заповіт, даний обов'язок у заповіті не буде мати місце. Виняток з цього правила буде у випадку, якщо спадкодавець у заповіті визначить умову або заповідальне розпорядження утримувати певну особу, наприклад, дитину до повноліття, непрацездатну дружину тощо.

Відповідно до ч. 3 ст. 1008 ЦК договір доручення припиняється зі смертю довірителя або повіреного. Однак у разі смерті повіреного спадкоємець зобов'язаний повідомити довірителя про припинення договору доручення та вжити заходів, необхідних для охорони майна довірителя, зокрема зберегти його речі, документи та передати їх довірителеві (ч. 1 ст. 1010 ЦК). Цей обов'язок, що покладено на спадкоємців, має інший характер, він спрямований на припинення правовідносин, в яких спадкодавець був стороною договору, виконання якого покладено на особу, яка є стороною договору. Тобто, ніхто не може виконувати права та обов'язки, крім сторін, які беруть участь у договорі. Це правило стосується як довірителя, так і повіреного. Виникає питання щодо можливості (неможливості) виконати обов'язок померлої особи (повіреного-спадкодавця) спадкоємцями за договором доручення. Вважаємо, що це можливо, але тільки за згодою довірителя. Якщо довіритель не заперечить стосовно виконання зобов'язання іншою особою, то чому б і ні, головне, щоб взятий обов'язок було виконано належним чином, тобто був позитивний результат. Відповідно до ст. 511 ЦК зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи право щодо боржника та (або) кредитора. Таким чином, вважаємо, що дану норму можна застосувати до договору доручення, в якому повірений помирає, за бажанням спадкоємця та згодою довірителя його можна визначити третьою особою, на яку перейде право виконати взяті обов'язки повіреним (тобто спадкодавцем). У даному випадку відбувається не перехід прав та обов'язків з прийняттям спадщини, а реалізація іншого (не спадкового) суб'єктивного цивільного права. Таким же шляхом вирішується ситуація і з комісіонером за договором комісії (ст.ст. 1011, 1027 ЦК).

Відповідно до ч. 1, 3 ст. 723 ЦК договором дарування може бути встановлений обов'язок дарувальника передати дарунок обдаровуваному в майбутньому через певний строк (у певний термін) або у разі настання відкладальної обставини. Якщо до настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановленої договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому, дарувальник або обдаровуваний помре, договір дарування припиняється. Якщо помре дарувальник, дарунок перейде за спадкуванням до спадкоємців за законом, якщо обдаровуваний – дарувальник має право укласти новий договір дарування з іншою особою відповідно до положень ст. 717 ЦК.

Таким чином, смерть особи в договірних відносинах надає можливість настання інших цивільних правовідносин.

Також не входять до складу спадщини деякі права на чужі речі (*iura in re aliena*). Уже в самій назві інституту присутня алогічність: на річ, що знаходиться в праві власності у однієї особи (власника, тобто особи, наділеної абсолютним правом щодо речі), існує ще законне право іншої особи.

До таких прав належить сервітут. Сервітут (від лат. *servitus*) означає «рабство речі», «її служіння», «обов'язок», тобто таке ставлення, при якому річ, ділянка служить не тільки своєму власнику, а й використовується для економічних вигод сусідньої панівної речі (ділянки), отже, для вигод власника останньої. Сервітут – це речове право обмеженого користування чужою річчю, яке встановлюється для створення пев-

них вигод при експлуатації іншої речі або на користь певної особи. В. Ф. Яковлев справедливо зазначав, що набір речових прав за нашим цивільним законодавством збідений. Необхідно розвинути набір речових прав, і не тільки право власності, а й право законного володіння, користування чужим майном⁹. Законодавець розрізняє два види сервітуту: земельний (предіальний) та особистий (персональний) (ст. 401 ЦК).

Земельний (предіальний) сервітут встановлюється щодо земельної ділянки чи інших природних ресурсів. Земельний сервітут може бути переданий у спадок (за законом або за заповітом).

Особистий (персональний) сервітут встановлюється не відносно майна (об'єкта), а в інтересах конкретної особи (фізичної чи юридичної). Правовідносини з приводу встановлення сервітуту можуть виникнути при наявності двох суб'єктів. Першим з них є власник або володілець майна (речі), яке може бути обтяжене сервітутом. Другий суб'єкт даних цивільних правовідносин виступає в ролі майбутнього суб'єкта сервітутного права на це майно, тобто особа, яка може вимагати встановлення сервітуту. При встановленні сервітуту таку особу називають сервітуарієм. Особисті сервітуту можуть встановлюватися як на рухоме, так і на нерухоме майно. Таким чином, особистий сервітут встановлюється в інтересах певної особи. Сервітут є особистим правом. Користувач особистого сервітуту не може його продати, подарувати, обміняти і т.д. Таким чином, *особистий сервітут не можна передати у спадок*.

У даний час найбільш поширеними серед особистих сервітутів є так звані «узус» (право користування чужим майном без отримання доходів з нього) і «узуфрукт» (право користування чужим майном з одержанням доходів з нього). На думку І. А. Смелькіної, у більшості зарубіжних цивільних кодексів збережено традиційне тлумачення поняття узуфрукта як право, що не можна передати у спадок та відчужити іншим способом обмежене речове право, яке надає його суб'єкту – узуфруктарію право володіння та користування майном з набуттям вигоди та присвоєнням плодів, з обов'язком збереження субстанції речі залишаючи за власником номінальне право власності¹⁰.

Наприклад, заповідач може залишити після себе квартиру або інше житлове приміщення своєму спадкоємцеві, але розпорядитися в заповіті так, щоб в цьому житловому приміщенні довічно мало право проживати інша особа. Заповідач може розпорядитися і так, щоб інша особа могла не тільки довічно проживати у житловому приміщенні, яке перейшло за заповітом у власність спадкоємця, а й здавати це приміщення в оренду і отримувати з цього доходи. За словами Д. Д. Гримма, особистий характер узуфрукта проявлявся в тому, що він належав безпосередньо узуфруктарію і не міг бути ні відчужений, ні переданий у спадок¹¹. Відповідно до п. 6 ст. 406 ЦК особистий сервітут припиняється зі смертю сервітуарія. Таким чином, сервітуарій не має право скласти заповіт відносно прав та обов'язків, що належать йому на праві особистого користування. Ці права та обов'язки не можуть бути визначені у складі спадщини.

Відповідно до положень ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Л. В. Лещенко підкреслює, що за загальним правилом всі права та обов'язки, суб'єктом яких був спадкодавець на час відкриття спадщини, здатні переходити до спадкоємців¹². Дана точка зору підлягає дискусії. Не всі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві, переходять до спадкоємців. Переходять до спадкоємців, як правило, майнові права та обов'язки спадкодавця. Не переходять до спадкоємців: а) немайнові права та обов'язки спадкодавця, якщо інше не встановлено законом або правочином (договором); б) майнові права та обов'язки, які вимагають особистого виконання, тобто нерозривно пов'язані з особою спадкодавця.

Таким чином, необхідно внести доповнення до положень ст. 1218 ЦК наступного змісту: *«До складу спадщини входять, як правило, майнові права та обов'язки спадкодавця на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті»*.

Отже, з аналізу викладеного вище можна зробити **висновок**, що не входять до складу спадщини права та обов'язки, пов'язані із особистістю спадкодавця, що виникають із: а) зобов'язання (договірного та недоговірного); б) одностороннього правочину; в) речових прав (на майно, на яке спадкодавець не набув права власності, а також речові права на чуже майно – особистий сервітут).

¹ Печенько О. П. Права и обязанности не входящие в состав наследства (гл. 11) / Харьковская цивилистическая школа: грани наследственного права: моногр. / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печенько, В. И. Крат и др.; под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. – Х. : Право, 2016. – С. 383.

² Наследственное право: учеб. / под ред. Г. А. Бунич, А. А. Гончарова, О. В. Кутузова, Ю. Г. Попонина. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2003. – С. 26.

³ Гражданское право: учеб. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : Проспект, 1998. – Т. 3. – С. 496.

⁴ Ухвала колегії суддів Верховного Суду України від 20 січня 2010 р. Справа № 6-24856св09 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8039576>

⁵ Ухвала колегії суддів Верховного Суду України від 19 червня 2007 р. Справа № 6-2762св07 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/766045>

⁶ Ухвала колегії суддів Верховного Суду України від 18 лютого 2009 р. Справа № 6-17296св09 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3356567>

⁷ Лещенко Л. В. Загальна характеристика прав і обов'язків фізичної особи, що не входять до складу спадщини / Л. В. Лещенко // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 8. – С. 25.

⁸ Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 04.09.2013 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/3D113705F765894BC2257C92003A6B6BF](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/3D113705F765894BC2257C92003A6B6BF)

⁹ Яковлев В. Ф. Избранные труды: в 3 т / В. Ф. Яковлев. – М.: Юрид. лит-ра, 2012. – Т. 2: Гражданское право: история и современность. – С. 906.

¹⁰ Емелькина И. А. Система ограниченных вещных прав на земельный участок / И. А. Емелькина. – М.: Проспект, 2013. – С. 172–173.

¹¹ Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. – М.: Статут, 2014. – С. 266.

¹² Леценко Л. В. Вказана праця.

Резюме

Надьон В. В. Майнові права та обов'язки (у сукупності) як складові спадщини.

У статті аналізуються права та обов'язки, які входять, а також не входять до складу спадщини. Автором запропоноване визначення спадщини, і відповідно до даного визначення розкривається поставлене питання через категорію «склад спадщини». Доведено, що в окремих випадках, установлених законом або правочином, можуть переходити у спадок також особисті немайнові права спадкодавця.

Ключові слова: спадкодавець, спадкоємці, спадщини, склад спадщини, права, обов'язки, сервітут.

Резюме

Наден В. В. Имущественные права и обязанности (в совокупности) как составляющие наследство.

В статье анализируются права и обязанности, которые как входят, так и не входят в состав наследства. Автором предложено понятие наследства, в соответствии с которым раскрывается поставленный вопрос через категорию «состав наследства». Доказано, что в отдельных случаях, установленных законом или сделкой, могут переходить по наследству также личные неимущественные права.

Ключевые слова: наследодатель, наследники, наследство, состав наследства, права, обязанности, сервитут.

Summary

Nadion V. Property rights and obligations (in the aggregate) as components of a legacy.

This article analyzes the rights and responsibilities that include, and are not part of the inheritance. The author proposes the notion of inheritance, and according to which, the question is revealed through the category of “inheritance”. It is proved that in certain cases prescribed by law or the transaction may be inherited also personal non-property rights.

Key words: testator, heirs, inheritance, rights, obligations, servitus.

УДК 339.166:347.77.028

А. О. ОЛЕФІР

Андрій Олександрович Олефір, кандидат юридичних наук, асистент Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПАТЕНТНИХ ПУЛІВ

На сучасному етапі домінуючою є тенденція до договірної та організаційної інтеграції суб'єктів господарювання з метою посилення власних конкурентних позицій, що зумовлена зростаючою монополізацією зовнішніх і внутрішніх ринків, дефіцитом нематеріальних та матеріальних ресурсів, несприятливим підприємницьким середовищем (в Україні не сформовано платоспроможного попиту на інновації). У цьому контексті найбільш ефективним механізмом конкурентної боротьби є володіння майновими правами на об'єкти інтелектуальної власності, насамперед тими, що одержали патентну охорону, що дає змогу легально обмежувати, контролювати інноваційну діяльність інших осіб.

До комунікативних елементів економічної глобалізації відносять, з-поміж іншого, інтенсифікацію процесів регіоналізації, масштабність і багатовекторність інтеграції¹, а перспективною формою науково-технічного прогресу визначають комплексні розробки наукових, технологічних питань у межах однієї організації². На думку М. Портера, стійкі конкурентні переваги підприємств на глобальному рівні часто забезпечуються завдяки їх сильним позиціям на місцях: концентрацією високоспеціалізованих виробництва, працівників, допоміжних інституцій³. У зв'язку з цим популярною є мережева модель організації підприємництва, яка є симбіозом різних правових форм як договірної, так і інституційної колективного господарювання, а також підхід, за якого людські здатності (насамперед колективно розподілені знання і досвід) розглядаються як основа, на якій індивідуальні агенти поєднуються в єдине ціле, а виникаюча при цьому фірма слугує джерелом особливої продуктивності⁴. Як відомо, суттєва частка відкритих інновацій притаманна інформаційно-комунікаційним технологіям, хімічній та фармацевтичній промисловості⁵.

Суб'єкти господарювання можуть залучати інноваційні рішення різними способами, одним із яких, за умови, що суб'єкт безпосередньо володіє правами інтелектуальної власності чи здійснює інноваційну діяль-